

INFORMACJE NAUKOWE

Bogactwo różnorodności Centrum Dialogu w Łodzi

W 2015 r. minęło pięć lat od powołania Centrum Dialogu im. Marka Edelmana, łódzkiej instytucji kultury, której ideą jest udowodnianie, że historia jest ważną częścią codziennego życia, a wielokulturowość jest bogactwem Łodzi, które uczy i buduje tożsamość.

Centrum Dialogu powołano do życia uchwałą Rady Miejskiej w Łodzi z 25 sierpnia 2010 r. jako ośrodek kulturalno-edukacyjno-badawczy. Jego zasadniczym celem jest prowadzenie działalności w zakresie popularyzowania wielokulturowego i wieloetnicznego dziedzictwa Łodzi, ze szczególnym uwzględnieniem kultury żydowskiej oraz innych kultur mających znaczący wpływ na rozwój miasta. Szóstego października 2010 r. nowo powstająca instytucja otrzymała imię Marka Edelmana, zmarłego rok wcześniej bohatera powstania w getcie warszawskim, który przez niemal całe powojenne życie mieszkał i pracował w Łodzi.

Do najważniejszych zadań statutowych Centrum Dialogu im. Marka Edelmana należą m.in.:

- popularyzowanie dorobku różnych kultur, ze szczególnym uwzględnieniem kultury żydowskiej;
- upowszechnianie idei tolerancji oraz przeciwdziałanie przejawom rasizmu, ksenofobii i braku szacunku dla ludzi odmiennych światopoglądów, pochodzenia i kultury;
- prowadzenie działalności edukacyjnej na temat wielokulturowości, adresowanej do społeczności polskiej i zagranicznej;
- prowadzenie działalności szkoleniowej i edukacyjnej dla dzieci, młodzieży i dorosłych oraz wymiany międzynarodowej;
- realizacja projektów upamiętniających łódzką społeczność żydowską;
- działania na rzecz upamiętnienia Ocalałych i Sprawiedliwych oraz ich rodzin.

Centrum Dialogu im. Marka Edelmana prowadzi działania edukacyjne (lekcje, wykłady, warsztaty, spaceracje itp.), których celem jest kultywowanie wielokulturowego i wieloetnicznego dziedzictwa Łodzi, z uwzględnieniem wpływu, jaki historia wywiera na współczesność. Instytucja kładzie szczególny nacisk na żydowskie dziedzictwo Łodzi i relacje polsko-żydowskie, nie tylko ze względu

na założenia statutowe, ale też miejsce, w którym znajduje się budynek centrum – na Bałutach, tuż za granicą getta, w Parku Ocalałych, w którym od 2004 r. sadzone są drzewka pamięci z imionami osób ocalałych z łódzkiego getta i gdzie stoi pomnik Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata.

Pamiętać! Jednym z głównych zadań Centrum Dialogu im. Marka Edelmana jest organizacja wydarzeń upamiętniających historię Łodzi, w szczególności związanych z Litzmannstadt Getto. Od 2011 r. instytucja jest organizatorem miejskich uroczystości oddających hołd ofiarom getta, których gospodarzem jest Prezydent Miasta Łodzi i Prezes Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Łodzi.

W 2014 r. odbyły się obchody 70. rocznicy likwidacji Litzmannstadt Getto, rozpoczęte cyklem wykładów współorganizowanych przez Uniwersytet Łódzki pt. „Encyklopedia getta”, gdzie o różnych aspektach historii getta opowiadali historycy, literaturoznawcy, filmowcy. Główne obchody w sierpniu rozpoczął koncert „Pieśń getta łódzkiego” w Parku Ocalałych w wykonaniu grupy Brave Old World, inspirowany muzyką wykonywaną na ulicach łódzkiego getta w czasie drugiej wojny światowej. Autorami tekstów byli uliczni grajkowie, przede wszystkim znany w getcie śpiewak Jankiel Herszkowicz. Zespół wykonywał pieśni w języku jidysz, tak jak były śpiewane w czasie wojny.

Uroczysty koncert z okazji 70. rocznicy likwidacji Litzmannstadt Getto „Obym nie słyszał, jak płaczą gettowe ściany z rozpacz...” został wykonany przez Kwartet Czterech Kultur oraz Orkiestrę Kameralną i Chór Mieszany Filharmonii Łódzkiej im. Artura Rubinsteina pod dyrekcją Daniela Raiskina. Skomponowany został specjalnie na tę okazję przez młodego polskiego kompozytora Sebastiana Kondratowicza do tekstu Rywy Kwiatkowskiej, poetki z łódzkiego getta, pt. „Modlitwa gettowego Żyda”. W sierpniu 2014 r. sfinalizowany został projekt zaznaczania granic Litzmannstadt Getto zainicjowany już 10 lat wcześniej. Odbyły się również wystawa artystyczna „Getto XXI” i projekty filmowe, wydano wiele publikacji.

Przez cały rok były organizowane także wykłady dla nauczycieli, lekcje dla uczniów łódzkich szkół ponadgimnazjalnych, spacer edukacyjny, warsztaty.

Emisariusz. W 2014 r. w działalności instytucji szczególny nacisk został położony na wydarzenia wokół 100. rocznicy urodzin Jana Karskiego, polskiego patrioty, który informował świat o tragedii europejskich Żydów mordowanych przez Niemców w gettach i obozach na terenach Polski.

Wystawą inauguracyjną urodziny Karskiego w Polsce była ekspozycja w nowym budynku Centrum Dialogu przygotowana przez Narodowe Centrum Kultury pt. „Karski. Nie dać światu zapomnieć”. Kuratorem i autorem scenariusza był Jarosław Suchan. Multimedialna wystawa z aranżacją Roberta Rumasa cieszyła się ogromnym zainteresowaniem publiczności. Obejrzało ją kilkanaście tysięcy osób i została przedłużona o cały rok, aby z opowieścią o losach Kar-

skiego zapoznało się jak najwięcej zwiedzających. Wystawie towarzyszyło wiele wykładów, warsztatów, lekcje i projekcje organizowane przez Centrum Dialogu w siedzibie instytucji i poza nią (m.in. gry historyczne w przestrzeni miejskiej).

Centrum było także partnerem zorganizowanej przez Muzeum Historii Polski wystawy wędrownej pt. „Jan Karski. Człowiek Wolności”. Ekspozycja, według scenariusza Joanny Podolskiej, prezentująca biografię Karskiego, ze szczególnym uwzględnieniem jego misji w czasie drugiej wojny światowej i roli, jaką odegrał, była pokazywana m.in. w Sejmie RP oraz w siedzibie ONZ w Nowym Jorku. W wyniku współpracy Muzeum Historii Polski, Fundacji Edukacyjnej Jana Karskiego i Ministerstwa Spraw Zagranicznych powstało wiele wersji językowych ekspozycji (angielska, francuska, niemiecka, rosyjska, włoska, czeska, hiszpańska i japońska). Otrzymała też nowy tytuł: „The World Knew: Jan Karski’s Mission for Humanity” („Świat wiedział. Jana Karskiego misja na rzecz ludzkości”). Wciąż jest pokazywana w placówkach konsularnych na całym świecie, od Buenos Aires po Tokio.

Z inicjatywy pracowników Centrum Dialogu w lutym 2013 r. powstał Klub Kuriera. W założeniu miał stać się miejscem grupującym młodych ludzi zainteresowanych poznawaniem historii w sposób bezpośredni, u jej źródeł. I tak się stało. Jan Karski okazał się idealnym bohaterem dla młodych, ambitnych i poszukujących Polaków. „Dla nas to postać, której dorobek i misja były próbą ratowania moralności świata w obliczu zła i tragedii drugiej wojny światowej” – napisali członkowie Klubu Kuriera. To oni przyczynili się do tego, że nazwisko i misja Karskiego trafiły do kilku tysięcy młodych osób w Polsce. Teraz Klub Karskiego zakorzeni się w stolicy, a uczniowie z Łodzi będą uczyć o Karskim swoich warszawskich kolegów.

Wydarzeniem uzupełniającym urodziny Karskiego był stworzony specjalnie na tę okazję spektakl muzyczno-plastyczny „Emisariusz”, napisany we współpracy z Elżbietą Chowaniec, w reżyserii Darii Kopiec. Łączył on elementy dramatu, musicalu oraz teatru lalek.

Muzyka pod ziemią. W latach 2011–2012 Centrum Dialogu im. Marka Edelmana było organizatorem festiwalu Łódź Czterech Kultur, podczas których starano się odkryć ciekawą i różnorodną przeszłość miasta i pokazać, jaki jest wpływ wielokulturowego dziedzictwa Łodzi na współczesność. Przywracając łodzianom wiele przestrzeni, m.in. hotel Savoy, dom Pinkusa, dachy i piwnice łódzkich kamienic, a nawet schodząc głęboko pod ziemię, gdzie w niezwyklej scenerii wielkich zbiorników wody pitnej na Stokach rozbrzmiewała muzyka Aleksandra Tansmanna i Grażyny Bacewicz w wykonaniu Kwartetu Czterech Kultur, goście festiwalu poszukiwali tożsamości Łodzi. Takich działań Centrum nie przerwało. W 2013 r. wraz z archeologami poszukiwało fundamentów nieistniejącej już synagogi przy ul. Wolborskiej na Starym Mieście. Od tego

samego roku Centrum zaprasza zawsze w czerwcu na imprezę piknikową do Helenowa – zabytkowego pofabrycznego parku nad rzeką Łódką. Był już swingujący Helenów, Helenów z Tuwimem w tle i Helenów teatralny. W 2015 r., w stulecie przyłączenia Bałut do Łodzi, Centrum zainicjowało „Bigiel na Żytynie” – koncerty i warsztaty na starej, brukowanej uliczce, gdzie diabeł mówi dobranoc, a łodzianie odnaleźli smak i zapach przedwojennej Łodzi. W tym samym roku wraz z uczestnikami projektu na Bałutach stworzony został „Bałucki słownik” prezentujący język tej dzielnicy. To także projekt kontynuowany.

Tolerancja i Żywa Biblioteka. Istotną częścią działalności Centrum jest upowszechnianie idei tolerancji oraz przeciwdziałania przejawom rasizmu, ksenofobii i braku szacunku dla ludzi odmiennych światopoglądów, pochodzenia i kultury. Od początku istnienia Centrum organizuje, we współpracy z Instytutem Tolerancji, Kolorową Tolerancję, akcję przeciwdziałania mowie nienawiści, w tym rasistowskim napisom na murach. Od 2014 r. organizuje także Żywą Bibliotekę. Projekt ma charakter otwarty, każdy może przyjść i wypożyczyć wybraną Żywą Książkę, a potem porozmawiać z nią przez 30 minut. W Międzynarodowym Dniu Tolerancji w 2015 r. jako książki w Żywej Bibliotece były m.in.: *Bezdomny*, *Była narkomanka*, *Gej*, *Kibic*, *Mama dziecka autystycznego*, *Muzułmanie*, *Niewidomy*, *Wegańska rodzina*, *Żyd*.

Biblioteka Centrum Dialogu. Centrum Dialogu prowadzi również regularną działalność wydawniczą. Ma na swoim koncie już kilkanaście publikacji. W 2014 r. książka Arnolda Mostowicza pt. *Żółta gwiazda i czerwony krzyż* rozpoczęła istnienie Biblioteki Centrum Dialogu. Książka nie jest tylko dokumentem z lat Holokaustu, ale i wybitnym dziełem literackim. Jest bardzo łódzka, a jednocześnie uniwersalna. W 2014 r. w ramach obchodów 100. rocznicy urodzin Arnolda Mostowicza Centrum Dialogu zorganizowało m.in. spacer po Łodzi szlakiem Arnolda Mostowicza i spotkanie z jego przyjacielem i autorem przedmowy do nowego wydania – Marianem Turskim. W Bibliotece Centrum Dialogu wyszła również powieść graficzna pt. *Naród zatracenia* Macieja Świerkockiego i Mariusza Sołtysika, która jest odmienną próbą mówienia o Zagładzie, gdzie historyczne wydarzenia stają się tylko pretekstem do snucia fikcyjnej opowieści. Bohater mówi o Łodzi: „Wyobrażałem ją sobie jako wielki statek, także dlatego, że w naszej dzielnicy ulice były wykładane kocimi łbami, które w moich oczach przypominały fale. Byłem ciekawy, czy ulice można wykladać też głowami ludzi”. Bohater patrzy na getto i czytelnik rozpoznaje różne fakty historyczne i miejsca, ale jest jeszcze kilka warstw tej opowieści. Kolejne tomy Biblioteki będą wydawane. W 2015 r. wyszedł pierwszy tom *Drzewa życia* Chavy Rosenfarb, powieści o łódzkim getcie, która została napisana w jidysz.

Katalog „Czas Litzmannstadt Getto. Obrazy filmowe” w wersji polskiej i angielskiej jest elementem projektu filmowego „Piekło na Ziemi Obiecanej”. Zna-

lazły się w nim opisy wszystkich prezentowanych w ramach przeglądu filmów o łódzkim getcie oraz teksty przybliżające tło historyczne, tematykę, jak i estetykę filmów.

W ramach 70. rocznicy likwidacji Litzmannstadt Getto otwarto wystawę „Jesteśmy drzewami wiecznymi...”, prezentującą 10 osób ocalałych z getta w Litzmannstadt. Historie tych osób z poszerzonym materiałem fotograficznym, z opisem w języku polskim i angielskim, opublikowano w formie książki pt. *Drzewa pamięci. 10 opowieści z łódzkiego getta*. Organizację obchodów tej rocznicy zwieńczyła publikacja pt. *Łódź pamięta*, podsumowująca obchody, zawierająca treść oficjalnych przemówień odczytanych na stacji Radegast, listy od ocalałych oraz wiele fotografii wykonanych podczas obchodów.

Jako podsumowanie Roku Karskiego w Łodzi Centrum Dialogu im. Marka Edelmana wydało album zawierający wydarzenia zorganizowane w Łodzi przez instytucje i organizacje zaangażowane w organizację obchodów rocznicowych.

To tylko wybrane pojedyncze działania Centrum Dialogu, które są liczne i bardzo różnorodne. Szczegółowo można o nich przeczytać i śledzić je w Internecie na stronach: www.centrumdialogu.com, Facebook, Instagram.

Joanna Podolska
Centrum Dialogu im. Marka Edelmana

Pięć lat „Kwartalnika Romskiego”

Radomskie Stowarzyszenie Romów „Romano Waś” powstało w 2004 r. w Radomiu. Za swoje główne cele uznało: współdziałanie z władzami, instytucjami i organizacjami powołanymi do współpracy i ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych, współpracę ze stowarzyszeniami i organizacjami romskimi na terenie kraju i zagranicą, utrzymywanie więzów kulturowych i rodzinnych wśród Romów, ochronę tożsamości etnicznej Romów oraz dążenie do zapewnienia warunków zachowania tradycji i języka, kształtowanie zasad współżycia między Romami a resztą społeczeństwa wedle zasad opartych na uznaniu odrębności, wzajemnej tolerancji, poszanowaniu kultury, tradycji, języka i obyczajów. Do podstawowych zadań Stowarzyszenia zaliczono również reprezentowanie Romów wobec władz i instytucji Rzeczypospolitej Polskiej i na forum międzynarodowym, w instytucjach międzynarodowych i w organizacjach pozarządowych, działania na rzecz ochrony spuścizny kulturowej, popularyzację w społeczeństwie polskim tradycji, zwyczajów, kultury Romów poprzez różnego rodzaju organizowane kursy i imprezy, edukowanie młodego pokolenia Romów i pomoc w uzyskaniu wykształcenia, promowanie kobiet romskich w życiu

społecznym, ekonomicznym i politycznym, przywracanie osób długotrwale bezrobotnych na rynek pracy itp.

Radomskie Stowarzyszenie Romów „Romano Waś” od początku swojego powstania aplikowało o środki ze źródeł samorządowych, wojewódzkich, ministerialnych, unijnych. Oto kilka najważniejszych projektów zrealizowanych przez stowarzyszenie od czasu powstania organizacji: „Co zrobić, gdy dziecko ma za sobą pierwszy kontakt z nałogiem” – warsztaty zorganizowane w 2005 r. dzięki dotacji Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Wałbrzychu, „Historia fundamentem tożsamości narodu” – wycieczka do Muzeum Okręgowego w Tarnowie dzięki dotacji wojewody mazowieckiego, „Profilaktyka antyalkoholowa” – projekt zrealizowany dzięki dotacji prezydenta miasta Radomia, „Kursy języka angielskiego i obsługi komputera” – projekt zrealizowany dzięki dotacji wojewody mazowieckiego, „Integracyjne warsztaty tańca romskiego – zrealizowane dzięki dotacji Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, Festyn „Noc romska” – zrealizowany dzięki dotacji Urzędu Miasta i marszałka województwa mazowieckiego, przy udziale Muzeum J. Malczewskiego w Radomiu, organizacja konferencji podczas Międzynarodowego Dnia Romów w Radomiu – zrealizowana dzięki dotacji marszałka województwa mazowieckiego. Stałym priorytetem działalności stowarzyszenia jest powstanie Europejskiego Centrum Kultury i Edukacji Romów „Romano Kcher” w Radomiu, pierwszej instytucji kulturalno-edukacyjnej dla Romów w Polsce.

Działalność wydawnicza jest stałym elementem aktywności stowarzyszenia. Pierwsze publikacje w wersji papierowej – bajki dla dzieci romskich *Paramisi Romane* – były wydane w ramach „Programu na rzecz społeczności romskiej” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Od 2009 r. stowarzyszenie korzystało ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Społecznego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, poddz. 1.3.1 Projekty na rzecz społeczności romskiej. Z realizowanych projektów zostały wydane m.in. książka-poradnik *Romowie – przewodnik. Historia, kultura*, pod redakcją Agnieszki Caban i Grzegorza Kondrasiuka, małowanki, bajki w formie audio zebrane przez Zenona Gierałę, ilustrowane bajki w formie książkowej Izydora Kopernickiego, albumy. W 2010 r. RSR „Romano Waś” przystąpiło do realizacji projektu „Wiedza kapitałem na przyszłość – aktywizacja zawodowa i społeczna Romów” (2010–2011) w ramach EFS POKL. W ramach tego projektu w grudniu 2010 r. został wydany pierwszy numer „Kwartalnika Romskiego”, z planem wydania kolejnych trzech.

Większość publikacji stowarzyszenia, które bezpośrednio skierowane są do mniejszości romskiej, zarówno jedne z pierwszych, jak i wydane w ostatnim czasie, są pozycjami dwujęzycznymi, w dialekcie Polska Roma, w zapisie fonetycznym. Do 2015 r. wydano łącznie 18 numerów, z krótką przerwą z powodu

braku dotacji w ostatnim kwartale 2011 r. W kolejnych latach „Kwartalnik Romski” był opublikowany w ramach projektów: „Romowie w regionie radomskim – kultura i edukacja” (2012–2013) oraz „Romowie w regionie radomskim – kultura i edukacja (kontynuacja)” (2013–2015). Ostatni numer ukazał się w maju 2015 r.

Ideą czasopisma było podjęcie tematyki związanej ze społecznością romską; było ono dystrybuowane wśród mniejszości romskiej, bibliotek, szkół, domów kultury, instytucji i organizacji działających na rzecz społeczności romskiej. Każdorazowo kwartalnik zawierał ok. 15 tekstów dotyczących historii i kultury romskiej, bieżących problemów tej mniejszości. Miał stanowić poradnik i informator na temat wszelkich działań na rzecz społeczności romskiej. Teksty do kwartalnika były przygotowywane przez Romów, cyganologów, kulturoznawców i specjalistów z różnych dziedzin (np. prawo, ekonomia, opieka społeczna). W założeniach wydawniczych kwartalnik od pięciu lat prawie nie zmienił swojej formy, wydawany jest w formie papierowej, w formacie A4, o objętości ok. 32–40 stron, *full color*, w nakładzie 300 sztuk (od 2013 r. w nakładzie 500 sztuk). Wszystkie numery są również dostępne na stronie internetowej stowarzyszenia www.romowieradom.pl.

Zespół redakcyjny tworzyło trzech redaktorów: redaktor naczelny, redaktor działu publicystycznego i redaktor działu poradniczo-informacyjnego. W okresie wydawania kwartalnika w redakcji pracowali Agnieszka Caban (redaktor naczelna), Zenon Gierała (redaktor działu publicystycznego) i Magdalena Nowak (redaktor działu poradniczo-informacyjnego). Zespół redakcyjny zmieniał swój skład, jednak trzon redakcji praktycznie pozostał bez większych zmian. W kwartalniku stale pracowali Agnieszka Caban i Zenon Gierała. Redaktorzy zajmowali się również przygotowaniem tekstów do kwartalnika, około pięciu na każdy numer. Z czasopismem współpracują również kulturoznawcy, etnografowie, cyganolodzy, poloniści: Agnieszka J. Kowarska, Jan Adamowski, Marcin Wosik, Stanisław Stankiewicz, Adam Bartosz, Grzegorz Kondrasiuk, Jacek Milewski.

Problematyka romska jest główną osią tematyczną czasopisma. W kwartalniku wyróżniono kilka działów, tj. *Od redakcji*, *Aktualności*, *Wydarzenia*, *Tematy numeru*, *Kultura*, *Romanipen*, *Z życia wzięte*, *Młodzię romska pisze*, *Praktyczne porady*, *Historie romskich rodów*, *Wywiad*, *Recenzje*, *Ocalić od zapomnienia*, *Paramisi Romane*, *Romskie profesje*, *Obrzędy i zwyczaje*, *Ciekawostki z romskiej kuchni*, *Romski humor*, *Romskim okiem*. Niektóre z wymienionych działów, tj. *Romskie profesje* zostały wycofane przez redakcję, ponieważ wyczerpał się temat. Stosunkowo niedawno pojawiły się jednak nowe, tj. *Romskim okiem*, *Ciekawostki z romskiej kuchni*, *Romski humor*. Redakcja, wprowadzając nowe działy, kierowała się urozmaiceniem proponowanej czytelnikom oferty. Większość z wymienionych działów pojawia się stale, niektóre, tj. *Recenzje*, *Obrzędy i zwyczaje*,

Kultura, Praktyczne porady, wtedy gdy zaistniało zapotrzebowanie na dany tekst. Z informacji zebranych przez RSR „Romano Waść” wynika, że dużą popularnością cieszyły się niezmiennie *Historie romskich rodów* przygotowane przez Zenona Gierałę na podstawie zebranych przez niego relacji wśród bohaterów artykułu. Z założenia artykuły ukazujące się w kwartalniku zamieszczane są w języku polskim.

„Kwartalnik Romski” (ISSN 2082-4378) to jedno z kilku wydawnictw o tematyce romskiej w Polsce. Wobec takich tytułów jak „Rrom-po-Drom” czy „Dialog Pheniben”, o ugruntowanej pozycji na rynku wydawniczym, jest to dość młode czasopismo, jednak już zaznaczyło swoją pozycję wśród czytelników. „Kwartalnik Romski” ukazywał się również na Portalu wiedzy dla nauczycieli „Scholaris”. W przyszłości wydawca czasopisma, RSR „Romano Waść”, ma zamiar kontynuować wydawanie kwartalnika, o ile pojawią się możliwości jego finansowania; dotychczas czasopismo było współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Agnieszka Caban

Instytut Kulturoznawstwa, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; Radomskie Stowarzyszenie Romów „Romano Waść”

IV Krajowa Konferencja

Geografia historyczna. Wyzwania przyszłości,

Łódź, 11–12 czerwca 2015 r.

Konferencja *Geografia historyczna – wyzwania przyszłości*, która odbyła się w Łodzi 11–12 czerwca 2015 r., była czwartym spotkaniem krajowych naukowców zorientowanych na problematykę geografii historycznej. Stanowiła kontinuum cyklicznych spotkań na polu tej nauki zapoczątkowanych w 1994 r., wraz z organizacją w Instytucie Geografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, pierwszej, po 42 latach, konferencji poświęconej współczesnej problematyce badawczej geografii historycznej osadnictwa w Polsce. Tematyczną kontynuacją tego wydarzenia była II Konferencja z Geografii Historycznej zorganizowana w Łodzi, w 2007 r., przez Zakład Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego w Katedrze Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ oraz Oddział Łódzki Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Kolejną inicjatywą naukową w tym zakresie była III Konferencja z Geografii Historycznej, współorganizowana w 2009 r. przez Zakład Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego UŁ oraz Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Witelona w Legnicy, nt. *Geografia historyczna jako determinanta rozwoju innych dyscyplin nauki*.

IV Konferencję z Geografii Historycznej zorganizował Zakład Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego w Katedrze Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ we współpracy z Pracownią Geoinformacji Historycznej KUL oraz Komisją Geografii Politycznej i Historycznej PTG. Problematyka konferencji dotyczyła aktualnego stanu badań i przyszłości geografii historycznej w Polsce. W zamyśle organizatorów, temat konferencji – *Geografia historyczna. Wyzwania przyszłości* – miał zainspirować do rozważań zarówno na gruncie metodologicznym, jak i empirycznym oraz antycypować nowe pola badawcze geografii historycznej: osadnictwa wiejskiego i miejskiego, dziedzictwa kulturowego, kartografii historycznej, geografii historycznej regionalnej, badań nad historycznym krajobrazem naturalnym i kulturowym, problematyki granic reliktowych w przestrzeni społeczno-politycznej i kulturowej. W konferencji wzięli udział reprezentanci m.in. geografii, historii, filozofii, filologii polskiej i teologii. Referaty wygłosiło 39 prelegentów, całość obrad podzielono na osiem sesji o różnej tematyce.

Konferencję rozpoczęło oficjalne otwarcie 11 czerwca 2015 r. Zgromadzonych gości w imieniu organizatorów konferencji powitali prof. dr hab. Marek Sobczyński (Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ) oraz prof. dr hab. Bogumił Szady (Pracownia Geoinformacji Historycznej KUL). Następnie rozpoczęto obrady plenarne, w ramach których w pierwszej kolejności zaprezentowano referaty o charakterze ogólnym i teoretycznym, poświęcone regionalizacji współczesnych krajobrazów historyczno-kulturowych polski (prof. dr hab. Joanna Plit, IGiPZ PAN), badaniom krajobrazu kulturowego na gruncie geografii historycznej (dr hab. Urszula Myga-Piątek, UŚ), geografii historycznej wobec „zwrotu przestrzennego” (prof. dr hab. Bogumił Szady, KUL), możliwościom i barierom na drodze rozwoju geografii historycznej (dr hab. Marek Słoń, PAN), roli geografii historycznej w kształtowaniu ładu przestrzennego (dr Leszek Kozłowski, UMK) oraz domniemanym kryzysie geografii historycznej z perspektywy historyka (prof. dr hab. Kazimierz Badziak, UŁ). Sesję plenarną zwieńczyła prezentacja książki przygotowanej przez pracowników Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych, będącej zbiorem wybranych prac naukowych prof. dr. hab. Marka Kotera, twórcy oraz wieloletniego kierownika Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ, pt. *Geografia historyczna i polityczna w badaniach Marka Kotera*, pod redakcją Marka Barwińskiego.

Pierwsza sesja ogólna, poprowadzona przez prof. dr. hab. Marka Sobczyńskiego (Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych, UŁ), miała również charakter szczególny, została bowiem poświęcona pamięci prof. dr. hab. Mariusza Kuleszy (1950–2014), specjalisty z zakresu geografii miast i geografii historycznej, współorganizatora II i III konferencji z geografii historycznej,

twórcy i kierownika Zakładu Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego UŁ. W sesji tej zaprezentowano sylwetkę naukową profesora w dwóch okresach jego działalności zawodowej: jako historyka (prelegentami byli prof. dr hab. Maria Nartonowicz-Kot, prof. dr hab. Kazimierz Badziak) oraz geografa (prof. dr hab. Marek Koter). Pozostałe referaty w powyższej sesji zostały zaprezentowane przez osoby związane, prywatnie tudzież zawodowo, z osobą Mariusza Kuleszy. Prof. dr hab. Joanna Szczepankiewicz-Battek (WSB) przedstawiła problematykę osadnictwa braci czeskich i morawskich na ziemi łódzkiej, prof. dr hab. Jan Wendt (Instytut Geografii, UG) omówił funkcje i informacje mapy średniowiecznej, natomiast dr Jacek Walicki (Instytut Historii, UŁ) zaprezentował komunikat poświęcony kartografii wojskowej Polski i krajów ościennych z okresu zimnej wojny, którego uzupełnieniem była wystawa prezentująca unikatowe mapy z omawianego okresu.

Kolejno odbyły się sesje paralelne poświęcone: 1) szeroko rozumianej problematyce miast (pod przewodnictwem dr hab. Urszuli Myga-Piątek, UŚ) oraz 2) wsi (pod przewodnictwem prof. dr hab. Jana Wendta, UG). W pierwszej z wymienionych omówiono zmiany krajobrazu kulturowego Górnego Śląska w średniowieczu (mgr Katarzyna Pukowiec, UŚ), przemiany morfologiczne miasta przemysłowego (dr Marta Chmielewska, UŚ), użyteczność archiwalną materiałów pisanych oraz ikonograficznych w badaniach przestrzeni miejskiej (mgr Weronika Dragan, UŚ), zaprezentowano nowe metody i idee w morfologii miast, mianowicie wykorzystanie narzędzia GIS w badaniach morfologii miast średniowiecznych (dr Łukasz Musiaka i mgr inż. Marta Nalej, UŁ) oraz ideę podmiotowego sprawstwa w morfologii miast (dr Magdalena Deptuła, UŁ). W drugiej sesji paralelnej prof. dr hab. Marcin Solarz (UW) wygłosił referat poświęcony nazwom wsi, traktowanym jako źródło wiedzy o przeszłości, dr hab. Krzysztof Woźniak (UŁ) przedstawił problematykę pruskich wsi liniowych w okolicach Łodzi na początku XIX w., dr Tomasz Figlus (UŁ) omówił kwestię osad zaginionych i ich sukcesji na gruncie badań geograficzno-historycznych, dr Karolina Dmochowska-Dudek (UŁ) dokonała prezentacji map historycznych i modeli 3D wybranych osiedli wiejskich w Polsce, natomiast prof. dr hab. Marcin Wójcik (UŁ) przedstawił praktyczne aspekty programu „Odnowa wsi”.

W następnym dniu konferencji odbyły się cztery sesje, w tym dwie paralelne. W pierwszej sesji ogólnej, poprowadzonej przez dr hab. Mariusza Kowalskiego (IGiPZ, PAN), zostały zaprezentowane cztery referaty o zróżnicowanej problematyce. Prof. dr hab. Kalina Wojciechowska (ChAT) i prof. dr hab. Joanna Szczepankiewicz-Battek (WSB) wygłosiły referat pt. *Horyzont geograficzny w Ewangelii Marka*, dr Krystyna Krawiec-Złotkowska (AP) przedstawiła zagadnienie barokowego *hortus ludi* w perspektywie geopoetyki, prof. dr hab. Jan Kłós (KUL) omówił kwestię granic (wewnętrznych i zewnętrznych) w kontek-

ście amerykańskim, natomiast dr Marika Pirveli (USZ) dokonała charakterystyki percepcji szczecińskiego rozproszonego centrum.

Kolejno odbyły się dwie sesje paralelne poprowadzone odpowiednio przez dr. Leszka Kozłowskiego (UMK) i prof. dr. hab. Jana Kłosa (KUL). W pierwszej z nich zaprezentowano przestrzenne zróżnicowanie wyników wyborów „po październikowych” z 1975 r. (dr hab. Mariusz Kowalski, PAN), wyniki spisów powszechnych w Polsce w latach 1921–2011 (dr hab. Marek Barwiński, UŁ), przedstawiono możliwości wykorzystania NMT w badaniach zmian środowiska geograficznego na przykładzie Mysłowic (mgr Maciej Szuba, UŚ) oraz nowe metody badawcze w poszukiwaniu i identyfikacji obiektów dawnego górnictwa i budownictwa podziemnego (mgr inż. Marek Battek, PW). Z kolei w drugiej sesji paralelnej mgr Anna Klimek (UŁ) omówiła społeczno-religijną rolę luteranów w dziejach Pabianic i Zgierza, dr Szymon Pawlas (UW) przedstawił zróżnicowanie wyznaniowe Węgier w ujęciu geograficznym, mgr Grzegorz Pisarski (Pro Lusatia) zaprezentował region ziemi kłodzkiej jako przedmiot badań geografii historycznej, a prof. dr hab. Andrzej Rykała (UŁ) wygłosił referat zatytułowany *Pogrom kielecki a proces odradzania się życia żydowskiego w Polsce po drugiej wojnie światowej*.

Ostatnia sesja konferencji została poprowadzona przez dr. hab. Marka Słonia (PAN). W jej ramach zaprezentowano referat *Problemy metodologiczne w procesie opracowywania Atlasu przemian politycznych na świecie w XX i XXI w.* (prof. dr hab. Marek Sobczyński, UŁ), trudności i nowe możliwości w procesie opracowywania *Atlasu historycznego Polski* (mgr Michał Gochna, PAN), koncepcję struktury bazy danych historycznych obiektów topograficznych (mgr Tomasz Panecki, UW). Omówiono również proces pozyskiwania i wizualizacji historycznych danych przestrzennych z wykorzystaniem Systemów Informacji Geograficznej (dr Marcin Jaskulski i mgr inż. Marta Nalej, UŁ) oraz możliwości wykorzystania potencjału turystycznego granic rozbiorowych na terenie Polski (dr Tomasz Padło, UP w Krakowie).

Każda z wymienionych sesji zwieńczona była ożywioną dyskusją, w trakcie której uczestnicy obrad mogli ustosunkować się do problemów badawczych prezentowanych przez prelegentów, ale także przedstawić wnioski o charakterze ogólnym, dotyczące kondycji i tendencji w badaniach geograficzno-historycznych. Uczestnicy konferencji wyrazili również aprobatę dla inicjatyw naukowych z zakresu geografii historycznej, które stanowiąc forum wymiany myśli przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, stają się inspiracją do podejmowania nowych tematów badawczych.

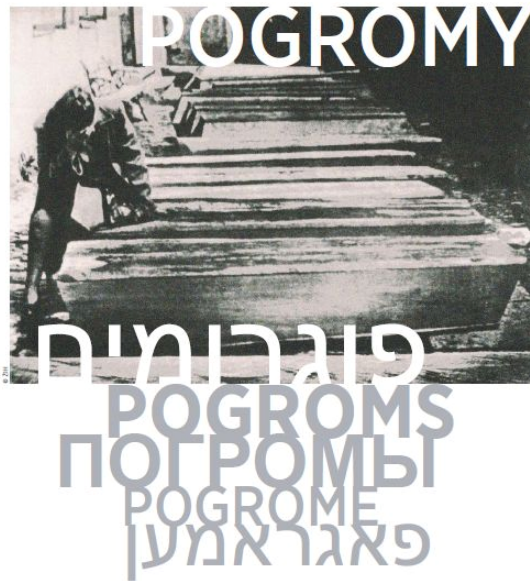
Magdalena Deptuła

Wydział Nauk Geograficznych UŁ

Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych

Międzynarodowa Konferencja
Pogromy Żydów na ziemiach polskich w XIX i XX wieku
 Warszawa, 10–12 czerwca 2015 r.

Międzynarodowa konferencja *Pogromy Żydów na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, zorganizowana przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego i Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, odbyła się 10–12 czerwca 2015 r. Wydarzenie to było pomyślane i zaplanowane jako część międzynarodowego projektu badawczego *Pogromy. Przemoc kolektywna wobec Żydów na ziemiach polskich w XIX–XX wieku i jej wpływ na relacje polsko-żydowskie. Historia, pamięć, tożsamość*, realizowanego przy finansowym wsparciu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, a kierowanego przez dr. Artura Markowskiego, prof. Sławomira Buryłę oraz dr. Augusta Grabskiego. Podczas konferencji wystąpiło kilkudziesięciu badaczy z polskich i zagranicznych ośrodków akademickich, którzy reprezentowali rozmaite dziedziny nauki.

Obrady konferencji rozpoczęły wykłady zaproszonych gości – prof. Davida Engela (*Typologies of Violence in Jewish History*) oraz prof. Joanny Tokarskiej-Bakier (*Ludzie w mundurach*). Po dyskusji obradowano w równoległych sekcjach, ukazujących szerokie spektrum zainteresowań badaczy i różne ujęcia metodologiczne. Pojawił się m.in. namysł nad (re)definiowaniem pogromu oraz pogromem jako fenomenem społecznym i próbą jego modelowanego ujęcia. Zaproponowano również nowe interpretacje pogromów – mniej lub bardziej pro-

totypowych. Nie zabrakło przy tym ujęcia geograficznego (ukazanie programu kieleckiego w kontekście odbudowy skupisk żydowskich w powojennej Polsce).

Drugiego dnia konferencji, podobnie jak pierwszego, obradowano w dwóch bądź nawet trzech równoległych sekcjach. Sporo uwagi poświęcono reprezentacjom pogromów w sztukach wizualnych i w literaturze, a także reakcjom opinii publicznej na przejawy przemocy kolektywnej. W osobnym panelu dyskutowano o ekscesach antyżydowskich w Galicji w 1898 r. Nie zabrakło również ujęć komparatystycznych czy refleksji nad konsekwencjami przyjęcia perspektywy porównawczej.

Trzeciego dnia – w przeciwieństwie do dwóch poprzednich dni spędzonych w Instytucie Historycznym UW – obrady prowadzono w Muzeum POLIN. Odrębną sekcję poświęcono studiom przypadków – dość zapoznanym pogromom i ekscesom antyżydowskim z międzywojnia. W kolejnej odsłonie przedstawiono reprezentacje pogromów w sztukach wizualnych, m.in. w dziełach ekspresjonistów żydowskich. Ponadto dyskutowano o narracjach pogromowych (na poziomie źródeł i opracowań), a także o pamięci zbiorowej, w tym tej lokalnej. Konferencję zwieńczyły wystąpienia przedstawiciela komitetu naukowego prof. Szymona Rudnickiego oraz kierownika projektu dr. Artura Markowskiego. Po zakończeniu części oficjalnej uczestnicy konferencji mieli możliwość obejrzenia ekspozycji stałej Muzeum POLIN.

Marzena Szugiero

Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego